

การประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย (The Application of Transdisciplinary Thinking in Thailand)

ดร.ปณัฏพร เรืองเชิงชุม (Dr.Panutporn Ruangchoengchum)*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการทบทวนวรรณกรรมในส่วนของการทำความเข้าใจในการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ (Transdisciplinary Thinking) ในประเทศไทย ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิจัยข้ามพรมแดนความรู้ (Transdisciplinary Research) เนื้อหาของบทความถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เน้นแนวคิดของการข้ามพรมแดนความรู้ซึ่งอธิบายถึงวิธีการของแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้เพื่อที่จะทำความเข้าใจปัญหาในการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ส่วนที่สอง เป็นความเชื่อมโยงในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง เนื้อหาส่วนนี้สนับสนุนความเข้าใจในบทบาทของมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย ส่วนสุดท้าย เน้นบทสรุปของแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย เนื้อหาส่วนนี้จะเชื่อมโยงกับการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและข้อเสนอแนะต่างๆ ตามความคิดเห็นของผู้เขียน

คำสำคัญ: แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ วิจัยข้ามพรมแดนความรู้
สังคมแห่งความรู้

ABSTRACT

This article is mainly concerned with understanding the application of transdisciplinary thinking in Thailand that relevant to transdisciplinary research development. The article's content was divided into the following three sections; the first section focused on the concept of transdisciplinarity which

* อาจารย์ประจำ วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

explained how the term was applied, in order to understanding the problem related to the research application. The second section was relevant to the social and cultural issues, economic and political dimensions. This section supported an understanding of the role of universities relevant to the application. The final section was a summary of transdisciplinary thinking in Thailand. This section related to literature review and the author's suggestions.

Keywords: Transdisciplinary Thinking, Transdisciplinary Research, Knowledge society

1. บทนำ

อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) สะท้อนให้เห็นถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ช่วยทำให้ผู้คนที่อยู่ทุกมุมโลกสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ (ประเวศน์ มหารัตน์สกุล, 2553) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จึงเป็นสัญญาณสำคัญของการเข้าสู่ยุคสังคมแห่งความรู้ที่สมาชิกในชุมชนหรือสมาชิกในสังคมทุกภาคส่วนร่วมกันถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อช่วยให้สมาชิกได้ใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ทั้งทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จึงเป็นหลักการที่สำคัญต่อแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ที่เกิดขึ้นจากการนำองค์ความรู้หลากหลายสาขาวิชามาสผสมผสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อให้สามารถใช้ในการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาในการวิจัย ดังที่ Nicolescu (2002: 44) ได้อ้างหลักการของการข้ามพรมแดนความรู้ไว้ว่า “การข้ามพรมแดนความรู้เกี่ยวข้องกับความเป็นเอกภาพของความรู้ (the unity of knowledge) โดยอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จากสาขาวิชาต่างๆ ในรูปแบบของการวิจัยและการแก้ไขปัญหา”

การนำองค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชามาสผสมผสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในรูปแบบของการวิจัย เพื่อแก้ปัญหามาตามแนวคิดของการข้ามพรมแดน

ความรู้จึงต้องประกอบด้วยองค์ความรู้ของนักวิจัยที่มาจากหลากหลายสาขาวิชา ร่วมกับประสบการณ์ความรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคมแต่อยู่นอกองค์กร เช่น จากตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มาร่วมกันทำงานในลักษณะเป็นทีมแบบ บูรณาการ โดยร่วมกันตั้งโจทย์วิจัยเพื่อการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจริง รวมถึงร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นอยู่ตลอดเวลา เพื่อร่วมกันค้นหาคำตอบตามความชำนาญของนักวิจัยในแต่ละสาขาวิชา แล้วจึงผ่นักคำตอบสู่ความเป็นเอกภาพของความรู้ เพื่อสรุปผลวิจัยให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างสมบูรณ์และครบถ้วน

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่นักวิจัยกังวลเกี่ยวกับปัญหาในการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในการทำงานวิจัยคือการละเมิดขอบเขตขององค์ความรู้ในแต่ละสาขาวิชาหรือการไม่เป็นไปตามขอบเขตของความรู้หรือการทำให้ขอบเขตขององค์ความรู้ของแต่ละสาขาวิชาจางหายหรือสิ้นสุดลงขณะที่สาขาวิชานั้นยังคงมีอยู่ (Nowotny 2003; Gibbons และคณะ, 1994) หลักฐานที่แสดงให้เห็นชัดเจนดังที่ Nowotny และคณะ (2001: 80) ได้อ้างจากการศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นผู้ให้ความรู้ ว่า พันธกิจของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังคงยึดติดกับวัตถุประสงค์ โครงสร้างการบริหารจัดการและงบประมาณวิจัยที่ยังคงยึดติดตามสาขาวิชาในมหาวิทยาลัย ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการวิจัยที่เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ยังคงเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบดั้งเดิมหรือแบบอนุรักษนิยม (conservatism) ที่ยังคงยึดติดกับการวิจัยเฉพาะสาขาวิชาหรือตามสายงานที่สังกัดอยู่ดังเช่นศูนย์วิจัยเฉพาะทางที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยไทย ส่งผลให้อาจเป็นอุปสรรคต่อการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทยให้สามารถดำเนินการวิจัยได้สำเร็จ

2. มิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย

มิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง อาจเป็นปัจจัยหรืออิทธิพลอันส่งผลต่อการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทยให้สามารถบรรลุผลสำเร็จ และอาจเป็นเหตุให้มหาวิทยาลัยยังคงยึดติดกับการใช้ความรู้ในการทำวิจัยเฉพาะในสาขาวิชาหรือตามสายงานที่สังกัดอยู่

จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจและศึกษาความเกี่ยวข้องในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ว่า มิติต่างๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการใช้แนวคิด การข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทยหรือไม่ เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาการ ประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทยต่อไป ซึ่งอาจพิจารณา ในมิติด้านต่างๆ ได้ ดังนี้

2.1 มิติทางสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย

มิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม พฤติกรรม ของบุคคล และกลุ่มคนในสังคมไทยว่าคนไทยส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญต่อ การเคารพอำนาจ ลักษณะการทำงานจึงยังคงยึดติดกับการสั่งงานตามลำดับ ชั้นผู้บังคับบัญชา นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือพวกพ้อง ทำให้ การตัดสินใจในการทำงานจึงมักขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจในกลุ่มหรือหน่วยงานที่สังกัด จึงมักหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนทำให้ยังคงยึดติดกับกฎ ระเบียบและข้อบังคับ ต่างๆ ลักษณะต่างๆ เหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อการใช้แนวคิด การข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย

จากการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับมิติทางวัฒนธรรม ของคนในสังคมไทย พบว่าได้มีการศึกษาไว้ในงานวิจัยของ Hofstede (2003a) ที่ได้ศึกษาถึงมิติความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสังคม¹ ซึ่งเขาได้เก็บข้อมูลจาก ประเทศต่างๆ ทั่วโลกมากกว่า 70 ประเทศ รวมถึงประเทศไทยที่ Hofstede (2003a) ได้วิเคราะห์ในบริบทของรูปแบบวัฒนธรรมที่คนในสังคมไทยยังคงมีความเชื่อ ค่านิยม ความสนใจและยึดถือปฏิบัติในประเด็นของการเคารพอำนาจ การให้ ความสำคัญกับกลุ่มและการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

การเคารพอำนาจ (Respect for Power)

Hofstede (2003a) ได้อ้างว่า“ความเหลื่อมล้ำทางอำนาจ” (Power Distance Indicator: PDI) เป็นตัววัดถึงความไม่เท่าเทียมกันของสถานภาพ ทางสังคมที่แตกต่างกัน เช่น ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตาม

¹ มิติความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสังคมของ Hofstede ได้แก่ 1) ความเหลื่อมล้ำทาง อำนาจ (Power Distance Index: PDI) 2) ความเป็นปัจเจกนิยม (Individualism Index: IDV) 3) ลักษณะความเป็นเพศชาย (Masculinity Index: MAS) 4) การหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (Uncertainty Avoidance Index: UAI) และ 5) การมุ่งเน้นเป้าหมายระยะยาว (Long-term Orientation: LTO)

สายงานหรือระหว่างเจ้านายกับลูกน้องหรือระบบอาวุโส ผลการศึกษาของ Hofstede (2003b) ได้ยืนยันว่าประเทศไทยมีค่าเฉลี่ยของความเหลื่อมล้ำทางอำนาจ (Power Distance Indicator: PDI) PDI สูงถึง 64 คะแนน (ภาพที่ 1) ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ย PDI ในเอเชียที่มีค่าเท่ากับ 71 คะแนน (ภาพที่ 2) และเมื่อเทียบกับออสเตรเลียซึ่งเป็นตัวแทนของประเทศในกลุ่มสังคมตะวันตกพบว่า มีค่า PDI เท่ากับ 36 คะแนน (ภาพที่ 3) ขณะที่ค่าเฉลี่ย PDI ของโลกมีค่าเท่ากับ 55 คะแนน (ภาพที่ 4) ผลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าค่า PDI ของประเทศไทยที่สูงมาก แสดงว่าประเทศไทยมีความเหลื่อมล้ำของอำนาจสูง โดยมักให้ความสำคัญกับการมีอำนาจ การตัดสินใจจึงมักเกิดขึ้นกับผู้นำเพียงผู้เดียวทำให้ไม่ค่อยได้รับฟังความคิดเห็นจากเพื่อนร่วมงาน ขณะที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีหน้าที่เพียงปฏิบัติตามคำสั่งเท่านั้น เหล่านี้จึงอาจเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของนักวิจัยที่จะนำแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้มาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยที่จะต้องอาศัยความเสมอภาคในการแลกเปลี่ยนความรู้ และการอภิปรายความคิดเห็นระหว่างกลุ่ม คณะสถาบัน องค์กรต่างๆ เป็นต้น

การให้ความสำคัญกับกลุ่ม (Collectivism)

นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ Hofstede (2003) ยังได้วิเคราะห์ถึง “ความเป็นปัจเจกนิยม” (Individualism Index: IDV) ของสังคมไทย พบว่า มีความเป็นปัจเจกนิยมต่ำหรือ IDV มีค่าเพียง 20 คะแนน (ภาพที่ 1) นั้นหมายความว่า คนในสังคมไทยมักสนใจในการรวมเป็นกลุ่ม หรือชุมชนนิยมมากกว่าเน้นความเป็นปัจเจกนิยม จึงมักให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว หรือระบบเครือญาติและเน้นความภักดีต่อสมาชิกในกลุ่มหรือพวกพ้อง โดยใช้ระบบการอุปถัมภ์ค้ำจุนและระบบอาวุโสในการเลื่อนขั้นหรือเลื่อนตำแหน่งเป็นหลัก

ในทางตรงกันข้าม ผลวิจัยของ Hofstede (2003) ได้ยืนยันว่า สังคมตะวันตกอย่างประเทศออสเตรเลียมีระดับของความเป็นปัจเจกชนสูงหรือมีค่า IDV เท่ากับ 90 คะแนน (ภาพที่ 3) หมายความว่า สังคมออสเตรเลียมีความเชื่อในสิทธิส่วนบุคคลสูง ความเป็นตัวของตัวเอง จึงถือว่าเป็นบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมในสังคมของประเทศออสเตรเลีย ดังนั้น คนในสังคมจึงถูกปลูกฝังให้รับผิดชอบต่อตนเอง โดยต้องพัฒนาศักยภาพและความสามารถด้วยตนเอง หากพยายามช่วยเหลืออาจจะได้พบกับการปฏิเสธ นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทาง

วัฒนธรรมทางตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันระหว่างชนชั้นในสังคมยังมีส่วนช่วยให้คนในสังคมมีความคิดเห็นที่เป็นอิสระ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความร่วมมือที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนาการทำงานร่วมกัน (Hofstede 2003)

ในขณะที่คนไทยยังมีวัฒนธรรมทางสังคมที่ยังอาศัยกระบวนการตัดสินใจตามผู้อื่น หรือให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของกลุ่มมากกว่าตัวบุคคล จึงยึดความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มเป็นหลักที่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายในกลุ่ม เหล่านี้จึงอาจเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของนักวิจัยที่จะนำแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้มาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย ที่จะต้องอาศัยการแสดงออกถึงความคิดที่เป็นตัวของตัวเองหรือมีอิสระทางความคิด สามารถแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มเพื่อช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ในการทำงานวิจัยข้ามพรมแดนความรู้

หลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (Avoidance of Uncertainty)

ผลการศึกษาของ Hofstede (2003) ยังแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีลักษณะของวัฒนธรรมด้าน “การหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน” (Uncertainty Avoidance Index: UAI) ที่มีค่าเท่ากับ 64 คะแนน (ภาพที่ 1) ซึ่งมีค่าสูงกว่า UAI ของประเทศออสเตรเลีย ลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยไม่พร้อมกับการยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้น ทำให้คนในสังคมไทยพยายามที่จะยึดติดกับนโยบายและกฎระเบียบต่างๆ เพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น และต้องการความมั่นคงในการทำงาน ดังนั้น สมาชิกในกลุ่มหรือในองค์กรจึงมักหลีกเลี่ยงการตัดสินใจด้วยตัวเอง การทำงานจึงมักเป็นไปตามมติของกลุ่มที่ตนเองสังกัดเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้จึงอาจจะขัดกับธรรมชาติของแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ที่นักวิจัยควรต้องเป็นคนชอบความท้าทายกล้าที่จะเผชิญกับความเสี่ยงมีการยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่างและกล้าแสดงความคิดเห็นที่เป็นของตัวเองเช่นเดียวกับคนในออสเตรเลีย

จากมิติทางวัฒนธรรมและสังคมไทยตามที่ Hofstede อธิบายผลการศึกษา ทั้งการเคารพอำนาจ การให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือพวกพ้องและการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้มหาวิทยาลัยยังคงยึดติดกับการใช้ความรู้ในการทำวิจัยเฉพาะในสาขาวิชาหรือตามสายงานที่สังกัด

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย เพื่อเป็นแนวที่จะต้องลดความเหลื่อมล้ำของการแบ่งชนชั้นในสังคม รวมถึงโครงสร้างลำดับชั้น (hierarchical structure) เพื่อสร้างเสรีภาพทางความคิด ในแต่ละบุคคลและสร้างความเสมอภาคในการแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานหรือองค์กร โดยมีผู้นำที่เปิดโอกาสยอมรับฟัง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากทุกฝ่ายเพื่อนำไปสู่การใช้ความรู้ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (innovation) หรือความคิดใหม่ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภายใต้สภาวะแวดล้อมของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2.2 มิติทางเศรษฐกิจในประเทศไทย

ในขณะที่มิติทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม พฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มคน พื้นฐานสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม เศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ในสังคมจึงขึ้นกับวิถีชีวิตทางเกษตรกรรม ในทางเดียวกัน **มิติทางเศรษฐกิจ** ก็เป็นเหมือนแรงผลักดันที่จะส่งเสริมมิติทางสังคมและวัฒนธรรมให้ไปในทิศทางตั้งเครียดหรือผ่อนคลาย ทั้งสองมิติจึงเป็นปัจจัยที่สนับสนุนกันและกันในการส่งเสริมให้เกิดการสร้างความรู้ในลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่ายและช่วยทำให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ประกอบกับมิติทางเศรษฐกิจยังเป็นเหมือนแรงกระตุ้นที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนให้เกิดการเข้าสู่เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ซึ่งช่วยให้คนไทยอยู่บนพื้นฐานของความรู้ที่จะเปลี่ยนความรู้เป็นนวัตกรรมและทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้ (วีระวุฒิ วัจนะพุกกะ และ อาทิตยา อรุณศรีโสภณ, 2553)

นอกจากนี้ การนำเสนอแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง² เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศไทยรวมกับการสร้างนวัตกรรม

² หลังจากวิกฤตทางเศรษฐกิจในเอเชียปี 2540 ธุรกิจและอุตสาหกรรมไทยหลายรายได้ล้มละลายหรือปิดการลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ จึงได้พระราชทานพระราชดำริ «หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง» ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ควบคู่ไปกับความรู้และคุณธรรม เพื่อให้คนไทยได้มีแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนบนพื้นฐานความพอมีพอกินและการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (Kantabutra, 2006)

และการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจเพื่อสร้างศักยภาพและพัฒนาธุรกิจอย่างยั่งยืนและสมดุลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2554) ความจำเป็นที่ต้องมีการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย ภายใต้กรอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีความสำคัญ ดังนั้น สิ่งที่คาดหวังว่าจะได้จากการวิจัยโดยเฉพาะจากมหาวิทยาลัยคือการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการวิจัยข้ามพรมแดนความรู้ เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการในภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมอย่างแท้จริงนำไปสู่การสร้างฐานความมั่นคงทางสังคมและพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน มากกว่าแค่ประเมินคุณค่าหรือวิจัยเพื่อยืนยันหลักการตามแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้น หากนักวิจัยยังคงยึดติดเฉพาะความรู้ในสาขาวิชา และเรียนรู้โดยท่องจำเฉพาะทฤษฎีหรือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อาจส่งผลทำให้นักวิจัยขาดการพัฒนาทักษะในการอภิปรายผล เพื่อคิดวิเคราะห์เชิงตรรกะในการแก้ปัญหา ทำให้อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้สำหรับการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยให้มหาวิทยาลัยเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคลากรภายในและภายนอกองค์กร มากกว่าที่จะยังยึดติดกับการทำวิจัยเฉพาะในสาขาวิชาหรือตามสายงานที่สังกัดเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรภายในมหาวิทยาลัย และภายนอกมหาวิทยาลัยให้สามารถใช้ความรู้ในการวิจัย และนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจฐานความรู้ และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาจต้องอาศัยรัฐบาลที่มีส่วนช่วยกำหนดนโยบายสนับสนุนถึงทิศทางการวิจัยข้ามพรมแดนความรู้

มิติทางการเมืองในประเทศไทย

ทางเลือกของการพัฒนาแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย ไม่เพียงเฉพาะแต่การปรับสมดุลทางมิติของสังคม วัฒนธรรมและสร้างเศรษฐกิจ

เพียงเท่านั้น มิติทางการเมืองเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่รัฐบาลควรมีส่วนช่วยสนับสนุนให้มีการกำหนดนโยบายและทิศทางการวิจัยที่สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของโลกในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้และสร้างสรรค์ที่ต้องอาศัยการปฏิรูประบบฐานข้อมูลในการเรียนรู้ทั้งข้อมูล ข่าวสารการสื่อสาร โทรคมนาคมและการไหลของข้อมูลข่าวสารที่ไหลอย่างรวดเร็ว (Williams และคณะ, 2008) รวมถึงการปฏิรูประบบการวิจัยและพัฒนาที่ต้องสนับสนุนงบประมาณในผลงานวิจัยที่ใช้ได้จริงและการปฏิรูปให้คนในสังคมไทยให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ความรู้อย่างครบถ้วน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2553)

ในขณะเดียวกัน การจัดการศึกษาโดยตัวของมันเองก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมอย่างมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างต่อเนื่องด้วย การที่สภาวะทางเศรษฐกิจการเมือง สังคมไทยในปัจจุบันได้เกิดปัญหาขึ้นในหลายด้าน และประเทศไทยถูกองค์กรระหว่างประเทศจัดอันดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นที่มีประชากรและทรัพยากรอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน รวมทั้งมีอันดับต่ำลงจากเมื่อ 5-10 ปีที่ผ่านมาในหลายด้าน สะท้อนว่า ประเทศไทยยังจัดการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้ให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความฉลาดและสำนึกเพื่อส่วนรวมได้ไม่ดีพอ การปฏิรูปการศึกษาหรือกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนทั้งประเทศ เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้ไปช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทยให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมประเทศอื่นเขาได้ รัฐบาลจึงควรปฏิรูประบบการศึกษาและการเรียน โดยผลักดันให้มีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์มากกว่าการเรียนรู้แบบท่องจำ และควรส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยกลายเป็นสถานที่สำหรับพัฒนารูปแบบของการวิจัยข้ามพรมแดนความรู้ โดยมหาวิทยาลัยต้องพัฒนาการเรียนรู้ตามทฤษฎีรูปแบบกลุ่มมนุษยนิยม (humanism) ที่เน้นให้ความสำคัญต่อผู้เรียนในลักษณะของการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการของผู้เรียน ภายใต้อบรมภาคการสอนที่เป็นอิสระและให้เสรีภาพในการเรียนรู้ รวมถึงเน้นผู้เรียนให้เกิดความคิดริเริ่มในการเรียนรู้ การอภิปรายผลและการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (critical thinking) ของตนเองให้เต็มศักยภาพ ขณะที่ผู้สอนมีหน้าที่เพียงให้คำปรึกษาแนะนำ (Nicolescu,

2002) ดังเช่นสถาบันการศึกษาบางแห่งพยายามพัฒนารูปแบบการวิจัยข้ามพรมแดนความรู้ โดยร่วมวิวัฒนาการในการผลิตองค์ความรู้หรือการวิจัยเพื่อที่จะแก้ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นจริง เหมือนตัวอย่างการทำงานขององค์กรที่ไม่แสวงหากำไรหรือเอ็นจีโอ (NGO) ที่มุ่งเน้นอยากเห็นปัญหาทางสังคมได้รับการแก้ไข (Nowotny, 2003)

นอกจากนี้ รัฐบาลควรมีการพัฒนานโยบายในการสร้างฐานความรู้ทางเศรษฐกิจ โดยการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์และการส่งเสริมให้เกิดผลผลิตเชิงนวัตกรรม การเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานของข้อมูลและอุตสาหกรรมเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยไทยสามารถสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาที่ต้องพัฒนาดังแต่การกำหนดหลักสูตร เช่น หลักสูตรเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่ภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการบูรณาการทางการศึกษาและการวิจัยที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายในการพัฒนาการวิจัยในรูปแบบของ “Tripple Helix” ที่ต้องร่วมมือกันทำงานระหว่างภาครัฐ มหาวิทยาลัยและภาคธุรกิจอุตสาหกรรม (Etzkowitz and Leydesdorff, 2000) โดยภาครัฐต้องมีการกำหนดนโยบายและงบประมาณสนับสนุนที่ชัดเจนและต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยก็ต้องพัฒนาผลงานวิจัยที่มีนวัตกรรมสูง สามารถใช้ประโยชน์ได้ในเชิงพาณิชย์ ขณะที่ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมต้องสามารถถ่ายทอดความรู้โดยเฉพาะการพัฒนาเทคโนโลยีภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัยข้ามพรมแดนความรู้

3. บทสรุป

มิติทางวัฒนธรรมและสังคม สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยยังให้ความสำคัญกับการเคารพอำนาจ ทำให้ลักษณะการบริหารงานยังคงรูปแบบตามสายการบังคับบัญชา (Hierarchy) ที่ต้องมีความสัมพันธ์ตามลำดับชั้น ขณะที่สังคมไทยยังให้ความสำคัญกับกลุ่มหรือพวกพ้องและเครือญาติ การตัดสินใจเรื่องใดๆ จึงมักคำนึงถึงผลกระทบต่อกลุ่มหรือความรู้สึกของผู้อื่น ทำให้คนไทยยังขาดความเป็นอิสระทางความคิดและความเป็นตัวของตัวเอง นอกจากนี้

การหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามที่จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลง ทำให้รูปแบบการบริหารงานมักเน้นโครงสร้างองค์กรที่มั่นคงในลักษณะสายการบังคับบัญชาแบบระบบราชการ และยังมีสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงานในกลุ่มมากกว่างาน เพื่อให้ตนเกิดความรู้สึกที่มั่นคงปลอดภัย ประเด็นต่างๆ เหล่านี้อาจเป็นอุปสรรคต่อการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย ขณะที่**มิติทางเศรษฐกิจ**จะเป็นแรงผลักดันให้คนไทยในสังคมไทยพัฒนาและแลกเปลี่ยนความรู้ความรู้ **มิติการเมือง** จะมีส่วนช่วยสนับสนุนให้คนไทยต้องพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วยการปฏิรูประบบต่างๆ โดยเฉพาะระบบการศึกษาและการวิจัย

Filbeck (2000) ได้อ้างว่าผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์จะเป็นแรงผลักดันให้ประเทศไทยมีการปรับโครงสร้างทางการศึกษาที่ต้องพัฒนาให้มากขึ้น แม้ประเทศไทยยังมีข้อจำกัดทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองก็ตาม แต่แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทยก็สามารถประสบความสำเร็จได้ ดังเช่น**กรณีศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล**ที่นักวิจัยได้ทำการวิจัยข้ามพรมแดนความรู้สำเร็จ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง โดยใช้วิธีการปรับทัศนคติการทำงานแบ่งเป็น 3 ระดับตามแนวทางดังที่ Punya and Sirisai (2005) ได้เสนอไว้ดังนี้

1) **ระดับบุคคล** นักวิจัยควรพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม เพื่อช่วยในการทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือหน่วยงานหรือองค์กรอื่น

2) **ระดับกลุ่ม** ควรมีการวางโครงสร้างองค์กรตามแนวนอน (horizontal structure) เพื่อลดสายบังคับบัญชาลง การประสานงานข้ามแผนกรวมถึงเครือข่ายต่างๆ สามารถยืดหยุ่นและมีความคล่องตัวในการติดต่อสื่อสารมากขึ้น และเน้นการเรียนรู้ร่วมกันในการทำงานเป็นทีม

3) **ระดับวัฒนธรรมภายในองค์กร** หลีกเลี่ยงโครงสร้างการสั่งงานแบบแนวดิ่งที่ต้องยึดติดกับการสั่งงานและการตัดสินใจภายใต้ผู้นำ

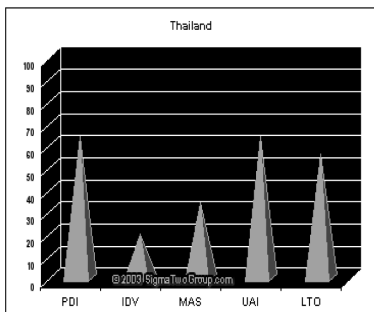
อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า หากผู้วิจัยได้ศึกษาทำความเข้าใจมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทย และก้าวข้ามปัญหาหรืออุปสรรคที่เป็นตัวขัดขวางแนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ รวมทั้งสร้างความ

ไว้วางใจในการทำงานวิจัยร่วมกัน เคารพในการตัดสินใจของผู้ร่วมวิจัย ให้มีการพัฒนาเครือข่ายการวิจัยระหว่างสาขาวิชา เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสร้างความรู้ในลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่ายและช่วยทำให้เกิดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมใหม่ๆ อาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะให้การประยุกต์ใช้แนวคิดการข้ามพรมแดนความรู้ในประเทศไทยสามารถประสบความสำเร็จได้

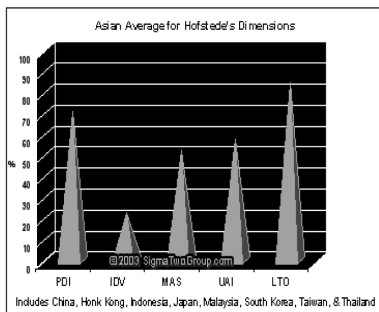
เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2553) “ไทยต้องเป็นเศรษฐกิจฐานความรู้ ไม่ใช่แค่เศรษฐกิจสร้างสรรค์”, <http://www.bangkokbiznews.com> ค้นเมื่อ 20 มกราคม 2557
- ประเวศน์ มหารัตน์สกุล, (2553) “ภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ เกิดอะไรขึ้นกับวงการบริหารและธุรกิจ”, http://www.tpa.or.th/publisher/pdf-FileDownloadS/QM157_p113-117.pdf ค้นเมื่อ 18 มกราคม 2557
- วีระวุฒิ วัจนะพุกกะ และ อาทิตยา อรุณศรีโสภณ, (2553) “ชุมชนแห่งนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ (The Community of Innovation & Creativity)”, http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/july_sep_10/pdf/aw2.pdf ค้นเมื่อ 20 มกราคม 2557
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, (2554) “นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559)” <http://www.masscomm.cmu.ac.th/research/pdf/Policy.pdf> ค้นเมื่อ 20 มกราคม 2557
- Cronin, K. (2008) “Transdisciplinary Research (TDR) and Sustainability”, [http:// learningforsustainability.net/pubs/Transdisciplinary_Research_and_Sustainability.pdf](http://learningforsustainability.net/pubs/Transdisciplinary_Research_and_Sustainability.pdf) accessed December 2009
- Etzkowitz, H. and Leydesdorff, L. (2000) “The Dynamics of Innovation: From National Systems and “MODE 2” to a Triple Helix of University – Industry – Government Relations”, <http://users.fmg.uva.nl/lleydesdorff/rp2000/> accessed December 2009.

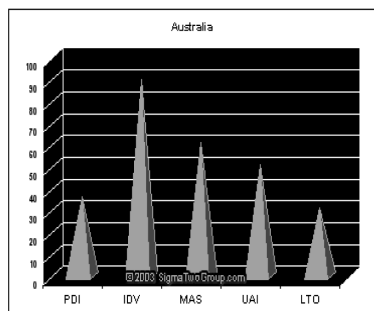
- Filbeck, D-A. (2000) "The Effects of Globalization on the Restructuring of Higher Education in Thailand", <http://dspace.lib.utexas.edu/bitstream/2152/670/1/filbeckda029.pdf> accessed August 2008.
- Gibbons, M., Lomoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. and Trow, M. (1994): **The New Production of Knowledge**, London, Sage.
- Hofstede, G. (2003) "Cultural Dimensions (Thailand)", http://www.geert-hofstede.com/hofsted_thailand.shtml accessed August 2008.
- Hofstede, G. (2003) "Cultural Dimensions (Australia)", http://www.geerthofstede.com/hofsted_australia.shtml accessed August 2008.
- Nicolescu, B. (2002): **Manifesto of Transdisciplinarity**, State University of New York Press, New York, USA, translation from the French by Karen-Claire Voss.
- Nowotny, H., Scott, P. and Gibbons, M. (2001) : **Rethinking and the Public in an Age of Uncertainty**, Polity Press.
- Nowotny, H. (2003) "The Potential of Transdisciplinarity", <http://www.interdisciplines.org/people/authors> accessed August 2008.
- Punya, O and Sirisai, S. (2005) "Transformation of Intellectual Culture: A Review of Transdisciplinarity", <http://www.ict4dev.mahidol.ac.th/transteam/Screen/ResearchIndex.asp> accessed August 2008
- Williams, C., Chapnick, M. and Douglas, A. (2008) "Issued by the Telecommunications and Information Working Group Asia Pacific Economic Cooperation", http://www.apec.org/apec/newsmedia/media_releases/210408_th_telmindigdivide.html accessed August 2008.

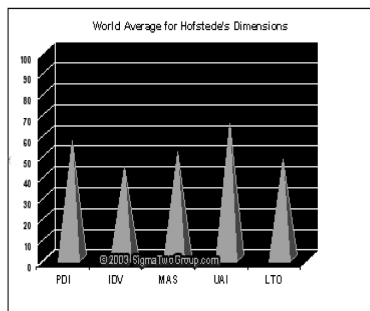
ภาพที่ 1: มุมมองลักษณะวัฒนธรรมในประเทศไทย
(ที่มา: Hofstede 2003)

ภาพที่ 2: มุมมองลักษณะวัฒนธรรมในเอเชีย
(ที่มา: Hofstede 2003)

ภาพที่ 3: มุมมองลักษณะวัฒนธรรมในออสเตรเลีย
(ที่มา: Hofstede 2003)

ภาพที่ 4: มุมมองลักษณะวัฒนธรรมในโลก
(ที่มา: Hofstede 2003)